

Pénzpolitika, megtakarítás és közösségi döntések

Csillik Péter¹

A globalizálódó világ az elektronikai forradalom körülményei között ismét esélyt ad hazánknak, hogy a félperifériából okos együttműködés esetén félcentrum országgá váljon. A multinacionális vállalatokkal úgy lehet hosszú távon hatékonyan együttműködni, ha erős beszállítói háttérrel építünk ki. Ennek feltétele a hazai megtakarítások ösztönzése megfelelően magas (a gazdasági növekedési ütemhez és a felhalmozott vagyonhoz igazodó) kamatlábbal, ami viszont rövid távon valamelyest fékezi a növekedést. Nem tudhatjuk, hogy melyik pártformáció tekinti a fenntartható növekedést alapvetőbbnek, mint a gyors növekedést, csak azt tudhatjuk, hogy a választók fognak erről szavazni 2002-ben is. Nem tudhatjuk, hogy ki megy el szavazni, de sejtjük, hogy ebben szerepet játszik egy egyszerű képlet szerint jövedelmének közpénzhányada, szociológiai csoportjának nagyságrendje és iskolázottsági foka. Még kevésbé tudjuk, hogy melyik pártot választja a szavazó, de azt tudjuk, hogy a hatalmi skálán elfoglalt hely együtt jár azzal, hogy transzferben érdekelt-e vagy adómérséklésben, hogy a születés- vagy a halálszabályozásban érdekelt, hogy mi az általános viszonya a rövid távú áldozatokhoz, ha annak terhére nagyjából a másik fél fizeti.

A tanulmányban két kérdésre koncentrálnak: az első részben azt kívánjuk bemutatni, hogy a megtakarítások miként függenek a kamatlábaktól vagyonteljes és vagyonteljesítő gazdaságok esetén, és miért indokolt, hogy rövid távú növekedésmaximáló gazdaságpolitika helyett a fenntartható növekedést szolgáló, megtakarítás-ösztönző gazdaságpolitika érvényesüljön. A következő részben a közösségi döntések elmélete segítségével azt vizsgáljuk meg, hogy demokratikus berendezkedésű országokban mitől függ, hogy versengő gazdaságpolitikai koncepciók közül melyik kap a választáson politikai támogatást a szavazóktól.

Kulcsszavak: transzformációs és tranzakciós költségek, megtakarítási modell, közösségi döntések, jóléti kiadások

1. Bevezetés

A pénzpolitika a gazdaságpolitika része, a fogalom szerencsés abból a szempontból, hogy elmossa a különbséget a monetáris és fiskális politika között, kifejezi a részpolitikák közötti összehangolás iránti igényt. A magyar gazdaság klasszikusan félperiféria, az volt 1000 évvel ezelőtti születésekor, és az jelenleg is. Nomád gazdálkodók voltak őseink, amikor Európában már fejlett feudális gazdálkodás folyt.

¹ Dr. Csillik Péter, vezető közgazdász, Magyar Bankszövetség (Budapest)

Feudális gazdálkodásunk újbóli megerősödésekor éppen a kapitalista gazdálkodás bontakozott ki nyugaton, amikor a magyar lengyel majorsági áruterelés annak hatására újraéledt a XVIII században, agrárszállítók lettünk az iparosodott Európában. A magyar kapitalizmus újbóli és sikeresnek tűnő bevezetése napjainkban (második kapitalizmus) hasonló helyzetet eredményez, informatikai forradalom robog szerte a világban, a félperifériás magyar gazdaság számára megnyílt a lehetőség, hogy ebbe beszállítóként részt vegyünk, nagy kihívás, ha sikerül, akkor ezer év után először szerepet válthatunk, mi leszünk bent, és mások maradnak kívül.

Mi a mostani világhelyzet ebből a szempontból? A globalizálódó informatikai világ úgy szervezi magát, hogy – mint egykor a XVI-XVIII században – lerúgja magáról az állami kötöttségeket, „széttépi a tarka-barka hűbéri láncot”, hogy a negyvenes éveiben járó korosztály által ismert megfogalmazással éljek, kilép az állami kötöttségekből, ahogy csak teheti. Ha magas az adók anyaországban mondja az anyavállalat, akkor majd máshol termeltetek, ahol jobban a kedvemben járnak. A tervrajzot New Yorkban vagy Londonban készítik, de indonéz vagy lengyel munkás végzi az összeszerelést, ahol éppen a legolcsóbb a munkaerő. Ha valahol bajt szimatolok, legyen a kockázat gazdasági vagy politikai, akkor háromezer kilométerrel is arrébb vihetem a tőkét, ha semmi nem szól ellene. Mi az, ami ellene szólhat?

Az intézményi gazdaságtan kétféle – nagyságrendileg azonos – költséget ismer: transzformációs költséget és tranzakciós költséget. A transzformációs költség azt jelöli, hogy mibe kerül egy vasdarab meghajlítása, vagy egy anyacsavar felcsavarása. A tranzakciós költség ennél bonyolultabb, lényeges eleme a szervezés és ellenőrzés. Ha valahová berendezkedtek a multinacionális vállalatok, akkor előbbutóbb megkezdődik a beszállítói hálózat kiépülése is, a kisvállalkozó garázsában gyártanak ajtókilincset, a nagyüzem ad bérbe présgépet, egyeztetik, hogy milyen minőségbiztosítási audit kell a beszállításhoz, és milyen sebességgel kell felfuttatni valamilyen részegység gyártását, illetve átállni egy másik típus másféle beszállításához. Új autót hoz ki a Suzuki, Komáromban gyorsan felseprik a házi műhelyeket, új célszerszám kerül kihelyezésre, megváltozik a család napirendje, mivel most napi húsz órában kell egy hétig dolgozni, mivel megugrott a francia háziasszonyok kisautó iránti kereslete. Minél jobban kiépültek a rugalmas beszállítói kapacitások, annál jobban kötődik a multi egy félperifériás országhoz. Itt kezdődik félperifériás ország pénzpolitikája.

Ha egy országban jól kiépültek a beszállítói kapacitások, akkor van esély, hogy a magas szervezési és ellenőrzési költségekre tekintettel ne rohanjon el a multi, ha máshol kedvezőbbnek látszik, mondjuk a bérköltség. A tranzakciós és a transzformációs költséget együtt mérlegelve a képzett munkán és korszerű információs, ingatlan és műszaki technikán múlik, hogy megéri-e arrébb menni pár fillér transzformációs költségért vagy sem. Miből lesz a kis- és középvállalkozóknak tőkéje? A tőke bizony megtakarításból keletkezik, mégpedig a kis- és középvállalkozók tőkéje hazai megtakarításból. Nem feltétlen a vállalkozónak kell megtakarítani, de nem valószínű, hogy holland tőkét helyeznek ki Kiskunfélegyházára, Kovácsék garázsbo-

vítésére. Ennek érdekében megfelelő mértékű kamatlábbal serkenteni kell a megtakarításokat, és megfelelő szabályozással el kell érni, hogy a bankok ne élhessenek azzal a lehetőséggel, hogy a forrásaikból állampapírt vásárolnak munka és kockázat nélkül, miközben a kisvállalkozások tőke hiányában nem képesek kellő ütemben fejlődni.

2. Megtakarítás és kamatpolitika

Ebben a fejezetben megvizsgáljuk, hogy a megtakarítások miként függnek a kamatlábaktól vagyonnefejtett és vagyonnefejlődő gazdaságok esetén, és miért indokolt, hogy rövid távú növekedésmaximáló gazdaságpolitika helyett a fenntartható növekedést szolgáló, megtakarítás-ösztönző gazdaságpolitika érvényesüljön

2.1. A megtakarítási modell ismertetése

Az ember a megszerzett jövedelmét részben elfogyasztja, részben megtakarítja. Meglehetősen elfogadott az az elképzelés, hogy a megtakarítási döntés meghozatalakor szerepet játszanak a következő tényezők: reálkamatláb, növekedési ütem, felhalmozott vagyon, életkor. Az általunk alkalmazott modellben a fogyasztónak nincs előre meghatározott elgondolása egész életére vonatkozóan, mindig csak egy évre lát előre. A dinamikus megtakarítási modellekről jó összefoglalást kaphat az olvasó Simonovits (1998) könyvéből, a jelen modell eltér az irodalomból ismertektől. Összeveti, hogy mikor jár jobban, akkor, ha éves jövedelmét elfogyasztja, vagy ha egy részét megtakarítja. Az egyes évek alatt így kialakul valamilyen vagyontömeg is. A döntéshozó úgy véli, hogy ha magasak a kamatlábak, akkor érdemes többet megtakarítani, mivel a kamattal növelt jövő évi fogyasztási lehetőség ezzel nagyobb lesz, mintha most felélné éves jövedelmét, vagy elköltené egész vagyonát. A jövedelemnövekedés kapcsán ezzel ellentétes a vélekedése, ha holnap nem lesz jövedelme, akkor célszerűbb, ha ma félretesz belőle, hogy a jövő évi és a mostani fogyasztásának együttes haszna maximális legyen. A megtakarítások folyamatosan vagyonná alakulnak át, és kamattal emelten bővülnek. A döntéshozó látja ezt, és figyelembe veszi döntésének meghozatalakor. Végül, nem kíván 45 munkában töltött év után többet megtakarítani, vagyonnefejlésbe kezd bele. A döntéshozó úgy gondolja, hogy a fogyasztás határhaszna csökkenő. Haszonfüggvényéről csak annyit tételezünk fel, hogy az valamilyen gyökös függvény, azaz a kitevő lehet $\frac{1}{2}$, vagy $\frac{1}{3}$, vagy a ($a < 1$). A modellnél azt a trükköt alkalmazzuk, hogy összevetjük a való világban található vagyon/jövedelem értékeket a kamat és növekedési ütem értékekkel, és ennek megfelelőképp kívánjuk számítással meglelni az empirikusan érvényes hatványkitevőt. Röviden a következőkről szólnunk:

- Leírjuk a modellt egyszerű formában és megvizsgáljuk, hogy milyen megtakarítási pálya adódik, ha a haszonfüggvény kitevője $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, illetve a .

- Röviden elemezzük nemzetközi adatokkal a megtakarítási pályákat, állandó kamatláb és növekedési ütemek mellett.
- Ezután feloldjuk az állandó növekedési ütem és kamatláb feltételezését, és az 1989-1999 közötti magyar jövedelem és kamat adatokkal léptetjük a modellt, vizsgálván, hogy miként tér el a modell által adott előrejelzés a tényadatoktól.
- Végül következtetéseket fogalmazunk meg arról, hogy a jelenlegi hazai kamatláb mellett milyen vagyonpálya várható a következő öt-tíz évben.

A modell felépítésekor szemléletessé válik az elgondolás, ha az alkalmazott haszonfüggvény esetén előbb 0,5-ös kitevővel számítom a vagyonpályát. A döntéshozó az első évben nem rendelkezik vagyonnal, csak folyó jövedelme van, amit egységnyiinek tekintünk. Az, hogy az első évben nincs vagyon nem ellentétes a tényekkel. Nemzeti szinten ez volt a helyzet 1989-ben, amikor a háztartások nettó pénzügyi vagyona éppen csak a készpénzállománynak felelt meg. Egyéni szinten sem lehetetlen az elképzelés, a pályakezdőnek nincs felhalmozott vagyona. Történetileg visszatekintve az eredeti tőkefelhalmozás idején lehetett hasonló a helyzet. Valójában nem nagyon fontos számunkra a modell pontos megfeleltetése a valóságnak, csak azt jelezzük, hogy a zérus háztartási vagyon nem abszurd. Az egységnyi jövedelemmel rendelkező döntéshozó feladata, hogy – naiv várakozással – egybevesse az ezévi és jövő évi fogyasztási lehetőségeket, és a két évi összhasznot együttesen maximalizálja.

Legyen a megtakarítás értéke S , legyen a kamatláb értéke R (ekkor $R=1+r$, vagyis ha az éves kamatláb $r=5$ százalék, akkor $R=1,05$), valamint legyen a következő évi jövedelem értéke G (ekkor $G=1+g$, ha a jövedelemnövekedés $g=4$ százalék, akkor $G=1,04$). Az első évben tehát $G=1$ jövedelméből nem fogyaszt el S -t, viszont a következő évben ennek az R -szeresét, azaz RS -t kapja vissza. A jövő évben azonban a jövedelem is növekszik, így a másodikevi fogyasztási lehetősége $G+SR$. A feladat a két év együttes hasznának maximalizálása, ami deriválással megoldható, és az első évre azt kapjuk, hogy

$$S = \frac{R^2 - G}{R^2 + R} \quad (1)$$

Az (1) egyenlet alapján a növekvő kamatlábak mellett emelkedik a megtakarítás, míg a jövedelem növekedése csökkenti azt. Ha a jövedelmek jobban csökkennek, mint a kamatláb, akkor negatív reálkamat és jövedelemzsugorodás mellett a növekvő megtakarítás nem kivétel, hanem szabály, mint azt később a magyar adatok elemzésekor látni fogjuk. A következő évi megtakarítás esetén az egyenlet gazdagabb lesz, mivel a bal oldali tag kiegészül az előző évi vagyonnal, a jobb oldal pedig szintén bővül ennek a vagyonnak a kamatokkal növelt értékével. A jövedelem induló helyzetben G lesz, míg a következő évben G^2 . A kamatláb nem változik.

Nem terhelve a matematikai részletekkel az olvasót, végül azt nyerjük, hogy az i -edik évben a w_i jövedelemarányos vagyon egyenlete R egységgel növelt reálkamatláb, és G egységgel növelt növekedési ütem mellett:

$$w_i = \frac{Z \cdot (1 - \frac{(R+F)^i}{G^i})}{1 - \frac{R+F}{G}} \quad (2)$$

ahol $F = (R^2 - R)/(R^2 + R)$ és $Z = (R^2 - G)/(R^2 + R)$.

A (2) eredmény jobb megértéséhez nézzünk egy-két egyszerű példát! Mekkora lesz a jövedelemarányos vagyon, a második, a tizedik és a harmincadik évben, ha $R=1,035$, $G=1,020$? Ekkor $Z=0,0243$ és $F=0,0172$. Az eredmények: $w^2=0,05$, $w^{10}=0,28$ és $w^{44}=2,25$.

Az értelmezése a w számoknak az, hogy egy vagyontalan pályakezdő a második évben megközelítőleg kétheti jövedelemének megfelelő vagyonnal rendelkezik, egy évtizednyi munka után negyedévnyi jövedelmet valamelyest meghaladó a vagyona, míg a nyugdíjba vonulás időpontjában kicsivel több mint két évnyi jövedelmet ér el a vagyona.

Nem tudjuk azonban, hogy mennyi a társadalom egészében a vagyonarányos jövedelem. Ehhez további feltételezésekkel kell élni, egyfelől arra vonatkozólag, hogy a társadalom mennyire érett, vagyis mostanában kezdődött csak a háztartások felhalmozása, vagy már több mint egy évszázada gyakorolják ezt? Tudnunk kell, hogy a nyugdíjba menetelt követően milyen hamar éli fel a megtakarításait a vagyontulajdonos, azonnal feléli, vagy akár húsz évig folyamatosan éli fel? Tudnunk kell, hogy milyen lehet azok aránya, akik örökölni hagynak pénzt a gyerekeiknek.

A fejlett gazdaság a megtakarítások a szempontjából úgy definiálható, mint olyan gazdaság, ahol már igen régóta rendelkeznek a háztartások nettó pénzügyi vagyonnal, és a jövedelemarányos pénzügyi vagyon állandó kamat-, növekedési, és demográfiai pálya esetén nem változik. Ha mindegyik háztartás a negyvenötödik évben elérte a megtakarítási csúcstól és utána feléli a vagyonát, akkor mennyi a társadalom átlagos jövedelemarányos vagyona? Ha a negyvenötödik évben azonnal feléli a vagyonát, akkor a 45 éves időszak átlagos vagyon a csúcsvagyon fele volt. Ha viszont még 15 évig él a csúcsvagyon megszerzése után, és egyenletesen éli fel a vagyonát, akkor a csúcsvagyon kétharmada lesz a jövedelemarányos megtakarítás, mivel $(45+15)/(2*45)=2/3$. Inaktív háztartás nem járul hozzá a jövedelemtermeléshez, de lehet tőkeőrző funkciója, ez okozza a különbséget.

Az is következik ebből, hogy ha nő a nyugdíjas korban eltöltött évek száma és a tőkeőrzés is, akkor a csúcsvagyon magasabb hányada lesz a jövedelemarányos vagyon. Éppígy, ha nő az aktív kor és az inaktív kor is, akkor még nagyobb lesz a ráta értéke. (Más lesz a helyzet majd olyan országban, nevezük ezeket vagyonfejlődő országoknak, ahol kiindulásképp éppen zérus volt a háztartások nettó pénzügyi vagyona.) Végül is melyik hasznossági függvény az, ami mellett a vagyon/jövedelem arány 2-es értékű lesz, ha éppen 45 aktív és 15 időskorú inaktív korról számolunk? Az eddigi számítások azt valószínűsítik, hogy az 1/2-es vagy 1/3-os kitevők megfelelő értéket adhatnak.

2.2. Hazai tapasztalatok az 1990-es évekből

1989-ben nem volt számottevő nettó pénzügyi megtakarítása a háztartásoknak, így tegyük fel, hogy 1990-ben kezdtek először megtakarítani. Tegyük fel, hogy 1990-2000 közötti időszakban nem változott a lakosság jövedelme és a reálkamatláb 2 százalékos volt az időszak egészében. Ha eltekintünk attól, hogy az aktív pályát elhagyók abbahagyták a megtakarítást, akkor durva közelítésként $G=1$, $R=1,02$ mellett $\frac{1}{2}$ -es kitevővel $w^{10}=0,23$ és $\frac{1}{3}$ -os kitevővel $w^{10}=0,28$ adódik. Mivel nincs akadálya, hogy az első részben leírt képletet változó R és G kamatlábakra és növekedési ütemekre alkalmazzuk, ezért hozzákezdünk az adatok egyenkénti léptetésével a megtakarítási pálya rekonstrukciójához. A változó inflációs környezetben nem könnyű kiválasztani a kamatlábat és az inflációt sem, úgy, hogy ezek valamilyen jelentéssel is bírjanak, vagyis a fogyasztó racionálisan ehhez mérje viselkedését. Ebben a tanulmányban a 90 napos diszkont kincstárjegy éves hozamát vizsgáljuk, és előre tekintő inflációt alkalmazunk. Nincs olyan kamatláb, ami jó lenne, mivel igen sokféle pénzbeli megtakarítás van, és főleg volt az évtized egészében, kevés volt olyan, ami mindvégig létező forma volt, és nem kevesen vásárolták. A diszkont kincstárjegy főként az évtized elején volt népszerű eszköz, de ma is vásárolják. Nem egyszerű a deflátor megválasztása sem, mivel mindenki valamilyen várakozással él az infláció természetét illetően, de nem egyértelmű, hogy várakozása milyen: naiv vagy racionális. Ebben a tanulmányban feltételezzük, hogy eltalálta a ténylegesen bekövetkező inflációt, azaz racionális várakozást tételezünk fel.

1. táblázat A magyar háztartások nettó pénzügyi vagyonát befolyásoló tényezők (1990-2000)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
GDP	0,97	0,88	0,97	0,99	1,03	1,02	1,01	1,05	1,05	1,04	1,06
vagyon/GDP	0,13	0,27	0,30	0,29	0,31	0,32	0,35	0,41	0,43	0,45	0,43
vagyon/GDP változása	-	0,14	0,03	-0,01	0,02	0,02	0,03	0,05	0,02	0,02	-0,02
90n diszk.kj nominális kamata	0,31	0,34	0,21	0,18	0,28	0,32	0,23	0,20	0,18	0,14	0,11
90n diszk.kj reális kamata	0,97	1,09	0,99	0,99	1,00	1,07	1,04	1,05	1,07	1,04	1,02

Forrás: saját szerkesztés az MNB Éves jelentései alapján.

Az 1. táblázat mutatja egy elsődleges durva sűrítését a kiinduló adatoknak és eredményeknek.

- A tábla felső sora tartalmazza a GDP éves változását az elmúlt 10 évben. Az értékek összeszorzásával látható, hogy csak 2000 évben haladtuk meg a múlt rendszer csúcshintjét.

- A második sor a háztartások nettó pénzügyi vagyona a GDP arányában. Míg az évtized elején ez az érték mindössze a GDP 1/8-át tette ki, addig a jelenlegi kb 44 százalékos érték igen szép eredménynek minősíthető. Ha 1990-1999 időszakban a jövedelem összességében nem változott, miközben a vagyonarány 3,5-szeresére nőtt, akkor ezt a hatást tulajdoníthatjuk a reálkamatlábnak is. Az átlagos GDP arányos nettó megtakarítási ráta így évi 3 százalékosnak adódik, mivel $0,13 + 10 * 0,03 = 0,43$.
- A harmadik sor az előző sorban lévő adatok különbségét tartalmazza, vagyis azt, hogy miként változott a vagyonarányos GDP az egyik évről a másikra.
- A negyedik sor a 90 napos diszkont-kincstárjegy nominális kamatait mutatja.
- Az ötödik sor a 90 napos diszkont-kincstárjegy reális kamatait tartalmazza.

A kumulált (10 év alatt összeszorozott) reálkamatláb 35 százalék volt, vagy átlagosan évente nagyjából 3 százalék. Kicsit leegyszerűsítve úgy jellemezhető az elmúlt évtized megtakarítási szempontból, hogy változatlan jövedelem mellett a megtakarítási ráta és a reálkamatláb egyaránt 3 százalékos volt évente. Ha a jövedelem nem változik, akkor a kamatlábbal azonos nagyságú a megtakarítási ráta. A jelenlegi adatok azonban azt is lehetővé teszik, hogy a jövedelemcsökkenési, a lassú és gyors jövedelememelkedési szakaszokat elkülönítsük és külön-külön vizsgáljuk meg. Ránézésre is látható, hogy gyors jövedelemcsökkenés esetén erősen nőtt a megtakarítás, míg gyors jövedelememelkedés esetén a megtakarítás mérséklődik. Még egyszer, ha az átlagos reálkamat 3 százalék volt, az átlagos növekedési ütem pedig 0, akkor az évtized alatt 0,13-as induló vagyonarány mellett $0,13 + 10 * 0,03 = 0,43$ -as érkezőkori vagyonszintet várunk, ami csaknem egybeesik a tényleges értékekkel.

Gazdaságpolitikailag tehát 2000 őszén az a helyzet, hogy a kormányzatnak dönteni kell arról, hogy kicsiny kamatláb mellett gyors növekedést vagy magasabb kamatláb mellett olyan lassúbb növekedést választ, amely mellett lehetségessé válik, hogy kiépüljön egy kis- és középvállalkozói kör. A hazai kisvállalkozói kör nem külföldi hitelből fog beruházni, tőkét képezni, annak forrása hazai megtakarítás lehet. A globalizálódás előnyeit élvezni, és veszélyeit csökkenteni úgy lehet, ha a betelepült tőke továbbvándorlását tartalmilag fékezzük úgy, hogy költségesebbé tesszük a kilépést. Ha az itt termelő multinacionális vállalatok mögött korszerű, kellő mértékben kiépült hazai beszállító hálózat áll, akkor ez fékezi az esetleges kilépési szándékot, mivel igen sokba kerül, ha egy felkészületlen országban ismét ki kell építeni a beszállítói kört. A tőkekivándorlás legjobb ellenszere a jól kiépült (tőkegazdag) beszállítói kör. A hosszú távú érdek ezért a „magasabb kamatláb – lassabb növekedés” párossal jellemezhető. Ha a kamatláb „lemarad” a növekedési ütemtől, akkor ennek hatására a gazdaság sérülékennyé válik, mivel nincs elem, ami idekösse a különben szabadon vándorló nemzetközi tőkét. A globalizmus pozitív hatásainak kihasználása nem teszi lehetővé azt, hogy az „alacsony kamatláb – magas növekedés” opciót válasszuk. A tőkeimportőr országban a gazdaságpolitika célfüggvényévé kellene váljon, hogy a belső megtakarítást segítse a kamatláb.

3. Választás versengő gazdaságpolitikák között demokráciában

Ebben a fejezetben a közösségi döntések elmélete segítségével azt vizsgáljuk meg, hogy mi a gazdaságpolitika tágabb környezete, vagyis a politikai döntésekről mit mond a közösségi döntések elmélete, illetve demokratikus berendezkedésű országokban mitől függ, hogy versengő gazdaságpolitikai koncepciók közül melyik kap a választáson politikai támogatást a szavazóktól.

3.1. Kik mennek el szavazni?

A közösségi döntések elmélete szerint a politika a piackudarcok korrigálására hivatott, ám gyakorta azt kormányzati kudarcokkal tetézi (Stigler 1989). A politika döntően a közpénzügyeket jelenti, ahol is döntenek arról, hogy milyen mértékben csapolják meg (főként adó formájában) az egyéni jövedelmeket, és a begyűjtött pénzt részben transferekre, részben közjavak nyújtására fordítják. Az, hogy milyen legyen a bevételi-kiadási struktúra, a politikai választásokon dől el, amit hazánkban négy évente tartanak. Jelen tanulmányban a „megtakarítás ösztönző *versus* gyors növekedés” típusokkal jellemeztük a gazdaságpolitikát, erről is szavazni fognak a szavazók. Az első kérdés, hogy kik a szavazók a választásra jogosultak közül, a második kérdés, hogy mire szavaznak a szavazók?

Nem tudjuk azonban, hogy melyik párt írja majd zászlajára a kiegyensúlyozott növekedést és melyik a gyors növekedést. Nézzük meg ezt egy kicsit részletesebben! A közösségi döntések elmélete röviden úgy fogalmaz, hogy a politika feladata azon közjavak (beleértve a transfereket is) biztosítása, amire az egyének önként nem hajlandóak. A közjavak és transferek biztosítása csak úgy lehetséges, ha az állam adót vet ki az egyénekre, és ezt költi el közjavakra. A politikusok feladata, hogy feltárják az egyének közjavakra vonatkozó preferenciáit, a bürokraták feladata, hogy a keresletnek megfelelő közjavakat kínálják cserébe a választópolgárok szavazataiért, illetve a lobbik által nyújtott kampánypénzért. A politikusok célfüggvénye: újraválasztási esélyeik növelése, míg a bürokraták hivatali hatalmukat kívánják növelni azzal, hogy mind több közpénz felett kívánnak diszponálni. A közösségi döntések elmélete első kérdése az, hogy racionális egyének miért mennek el választani, amikor egyenként csak igen kis mértékben járulnak hozzá ahhoz, hogy az általuk várt kimenettel végződjön a választás. Ha például egy egyén számára 0,8 millió Ft különbséget jelent, hogy az „A” vagy „B” párt győz a választáson (ennyit nyerhet, mondjuk, adócsökkentő párt hatalomra kerülésével), akkor biztosan elmenne választani, ha az ő szavazata döntené el a választások kimenetelét. De 8 millió választópolgár van, így annak esélye, hogy épp az ő szavazata lesz az, ami eldönti a választás kimenetelét, meglehetősen kicsi, 1/8 millió. Mivel pedig a teljes nyeresége mindössze 0,8 millió Ft lenne, így az esélyekkel súlyozott nyeresége mindössze 10 fillérre tehető. Ha pedig csak 10 fillérnyi részvételének hatása az eredményekre, akkor érdemesebb otthon maradni vagy kirándulni, mint szavazni menni. Az emberek

jelentős része azonban mégiscsak elmegy szavazni, miért? Ezt hívják szavazási paradoxonnak.² Máshogy megközelítve a kérdést, valamit hozzá tudunk fűzni a kérdéshez.

Ha a választás a közpénzokről szól, akkor logikusnak hangzik, hogy minél inkább érintett valaki a közpénzekben, annál inkább elmegy szavazni. Kétféleképp lehet valaki érintett, vagy sok adót fizet a jövedelméhez képest, vagy jövedelmének jelentős része származik jóléti transferekből. A választásra jogosultak közül nagyobb arányban mennek el szavazni azok, akik jövedelme nagyobb mértékben függ közpénzektől (akár adók, elvonások, akár támogatások formájában). Ha megvizsgáljuk azokat az országokat, ahol nem büntetik az urnáktól való távolmaradást, és összevetjük a transferekbeli arányával, akkor azt kapjuk, hogy minél nagyobb a transferek részaránya, annál nagyobb adott ország polgárainak szavazási hajlandósága. Nézzük meg azon országokban a szavazási részvételt, ahol nem szankcionálják a távolmaradást! (Olaszországban, Ausztráliában, Görögországban, Costa Ricában, Belgiumban, Uruguayban, Venezuelában bírságok, büntetések és speciális adók kiállításba helyezésével eredményesen ösztönzik részvételre a polgárokat, mi nem ezekkel az országokkal foglalkozunk.) A 2. táblázat 1958-76 közötti átlagos választói részvételt veti egybe a (kicsit későbbi) jóléti kiadások arányával, és azt látjuk, hogy van kapcsolat a két tényező között.

2. táblázat Választói részvétel és a jóléti kiadások összefüggése néhány országban

Ország neve	Választói részvétel (százalék)	Jóléti kiadások a GDP százalékában
USA	59	19
Franciaország	70	33
Japán	71	16
Kanada	71	26
Nagy-Britannia	74	29
Írország	75	26
Norvégia	82	34
Finnország	84	33
NSZK	84	27
Svédország	86	40
Dánia	87	36
Ausztria	89	30

Forrás: saját szerkesztés Johnson (1999) és Csaba-Tóth (1999) alapján.

Az alacsony részvételt mutató hat országban az átlagos részvétel 70 százalék és 25 százalékos a jóléti kiadások részaránya, míg a magas részvételt mutató országok részaránya 85 százalék és 33 százalékos a jóléti kiadások részaránya. Akik von-

² A modell problémáiról jó áttekintést nyújt Csontos (1999).

zódhatnak az empirikus szabályszerűségek kereséséhez azok a nemzetközi adatok figyelembevételével úgy definiálhatnák a választói részvétel arányát, hogy a társadalom egyötöde mindenképp elmegy szavazni, felette pedig minden egy százaléknyi jóléti kiadás 2 százalék szavazásra jogosultat visz az urnához, vagy azért, hogy több transzferre, vagy azért, hogy kisebb elvonásra voksolhassanak.

Nemcsak országok között igaz ez a kijelentés, de országon belül is. Elmennek szavazni a nyugdíjasok, akiknek jövedelme teljes mértékben a transzferektől függ, elmennek szavazni igen nagy számban a középkorú módosabbak, akik jövedelméből sokat lecsíp az adó, és csekély mértékben mennek el azok, akiktől sem el nem vesznek és nem is kapnak túl sokat jövedelmükhöz képest, ezek a fiatalabb és/vagy kisebb jövedelemmel rendelkező munkavállalók. Jelöljük k -val az egyéni jövedelem közpénzhányadát.

Nem a jóléti kiadási hányad az egyetlen meghatározója a szavazási hajlandóságnak. Feltevésünk szerint helyes a közösségi döntések elméletében, hogy a potyautas magatartással magyarázza, hogy miért nem érdemes elmenni szavazni az egyéneknek, de nem vizsgálja azt, hogy mennyire potyautas valaki. Ezt úgy is értelmezhetjük Aronson nyomán, hogy minél kevesebben vannak egy adott szituációban, annál nagyobb a felelősségük a csoportért. A szavazás tehát olyan tevékenység, amit el is lehet bliccelni, lehet potyautasként viselkedni. Állításunk szerint annál „potyautasabb” valaki, minél többen tartoznak abba a csoportba, amelynek ő is tagja. Ha valaki olyan csoportba tartozik, amibe a potenciális szavazók negyede, akkor inkább elmegy szavazni, mint aki olyan csoport tagja, amibe a szavazókorúak harmada tartozik. Jelölje a a relatív csoportméretet, így „szavazékonyasága” $(1-a)$ függvényében változik. (Amerikai elemzésekből tudjuk, hogy számos kisebb csoportban magasabb a szavazási hajlandóság, mint a nagyobb csoportokban. USA-beli empirikus eredmények jelzik például, hogy a spanyolajkú szavazók, a csekély számú agrár-népesség, kisvárosi körzetek stb. esetén jóval magasabb a részvételi arány, mint nagycsoportok esetén.)

Hipotézisünk szerint minden egyénhez egy egyszerűen számítható v szavazási valószínűség rendelhető, azaz:

$$v = k * (1 - a), \quad (3)$$

vagyis minden egyén attól függően megy el szavazni, hogy jövedelme milyen mértékben függ a közpénzektől, illetve csoportja relatív méretéből következik a potyautás ellentétének megfelelő fizető-utassága. Természetesen v értéke 0 és 1 közötti szám. Nézzünk két illusztrációt! Ha a nyugdíjas jövedelme teljes mértékben a közpénzektől függ, akkor $k=1$, míg a nyugdíjasok szavazó korúakon belüli létszámaránya $a=0,25$, így annak valószínűsége, hogy a nyugdíjas szavazni megy $v=1*(1-0,25)=0,75$. Az 1990-es választásoknál 100 nyugdíjasból 74 ment el szavazni, így ez elég jó eredmény. Ha az agyontámogatott amerikai farmert vizsgálnánk, aki jövedelmének $k=80$ százaléka függ az agrártámogatásoktól, és az agrár-népesség aránya az összlakosságon belül $a=3$ százalék, akkor farmer szavazékonyasága $v=k*(1-a)=0,8*(1-0,03)=0,78$. Később ezt a képletet gazdagítjuk.

Tovább bővíthetjük modellünket a szavazási költségekkel, ami azt jelenti, hogy mekkora erőfeszítést kell tenni az állampolgárnak, hogy kiismerje magát a pártok kampányszövegében. Minél magasabb az iskolázottsága a családfőnek, annál könnyebben igazodik el a politikai információs dzsungelben a szavazó. Nem tekintettük eddig a *képzettséget mint szavazati tényezőt*. A szavazás költségei között szerepel a tájékozódásra szánt idő. Minél magasabb a végzettsége valakinek annál kisebb költséget jelent számára a tájékozódás. Ha ilyen tényezőt is figyelembe akarunk venni, akkor az alkalmas szorzótényező lehet az elvégzett iskolai évek számának és a szavazónépesség által átlagosan elvégzett iskolai évek számának hányadosa, jelöljük ezt i -vel. (Legyen az átlagérték 10 év, így ha szavazónk érettségizett, azaz 12 évet végzett, úgy $i=12/10=1,2$.) Ezzel a szavazói valószínűség a következőképpen alakul:

$$v = k * (1 - a) * i. \quad (4)$$

Nézzük ezután, hogy szociológiai érdekhelyzetük alapján hányan és mire szavaznak a tehetősebbek, illetve a kevésbé tehetősek. Ha leegyszerűsítve nézzük az országokat, akkor népességük $\frac{1}{3}$ -a gazdagabb, $\frac{2}{3}$ -a szegényebb, de a kisebb egységekből álló gazdagabbak azonos közpénzhányad esetén inkább elmennek szavazni, míg az aktív szegényebbek alacsony közpénzhányad és a nagycsoport miatti potyázó magatartással nem mennek el szavazni, így az urnák előtt végül csaknem egyforma létszámú az $\frac{1}{3}$ -os gazdag és a $\frac{2}{3}$ -os szegény körből érkező szavazók száma. (Tegyük fel, hogy a gazdagoknál az átlagos $k=0,33$, $a=1/3$, így $v=0,66*(1-1/3)=4/9$ és ez a szavazók számával szorozva megadja a gazdagpárt szavazói hányadát, amit GP -vel fogunk jelölni, vagyis

$$GP = a * v, \quad (5)$$

ennek értéke számpéldánkban $GP=4/27$.

Szegénypártnál $k=0,33$ mellett (a szavazói hányadot most SZP -vel jelölve és (5) alapján számolva) $SZP=a*v=0,66*0,66*(1-0,66)=4/27$ adódik szintén. Azaz a két párt azonos számban vesz részt a választáson, bár egyikük potenciális hívei éppen kétszer annyian vannak, mint a másikéi. Illusztráló példánkban azonosnak tekintettük k értékét, ami a gazdagoknál adókulcsot, míg a szegényeknél támogatás-kulcsot jelent.

Egy további példával illusztrálva: álljon a társadalom 10 gazdagból, akik adózatlan jövedelme fejenként 100, és 20 szegényből, akik adózatlan jövedelme 25! A nemzeti jövedelem $Y=10*100+20*25=1500$. Könnyen kiszámítható, hogy melyik k lesz az az érték, amelyik azonos abszolút értékkel bír mindkét tábornál. Jelen példánkban $k=\frac{1}{3}$ -os arány esetén a gazdagok $25/(100-25)$ elvonási aránya megegyezik a szegények $12,5/(12,5+25)$ támogatási arányával. (A k értéket úgy számítjuk, hogy a számlálóban az az összeg szerepel, amit adóként befizet, vagy transzferként megkap az egyén, míg a nevezőben a piaci jövedelmét csökkentjük vagy növeljük a számlálóban álló összeggel, hogy a felhasználható jövedelmet megkapjuk.)

További hipotézisünk az, hogy ha egy egyensúlyinak tekinthető k adó- vagy transferrátától eltérve a pártok kampányuk során ennek szavazói érdekét kifejező

változást hirdetnek, akkor ez a program kevésbé aktivizálja saját híveiket, mint az ellenfélét, vagyis marad minden a régiben. Nézzünk erre egy példát: ha tehát túl radikálisan akarja gazdagpárt támogatni híveit – mondjuk, megszünteti a jövedelemadó progresszivitását, mint azt Hayek javasolta – akkor ezzel az urnákhoz vonzza azokat a szegényeket, akik éppen ebből az adóhányadból kaptak korábban támogatást. (Természetesen a szegénypárt hívja fel a szegények figyelmét erre, de van mire felhívni a figyelmet.) Előző számpéldánk szerint megnézzük a választási kimenetelt, ha k adó-, illetve transferráta az eredeti $k=1/3$ helyett a kampányban javasoltan (szegénypárti javaslat) $k=1/2$, illetve (gazdagpárti javaslat) $k=1/4$ lesz.

- Ha a szegénypárt azt javasolja, hogy a gazdagok $k=1/2$ -es részt adózzanak, akkor $333/(1000-333)=1/2$ miatt a szegények támogatásokban megnyilvánuló közpénzhányada $(333/20)/((333/20)+25)=0,42$ lesz. Miként mozgósítja ez a potenciális választókat? A szavazók száma így alakul: $GP=1/9$, míg a szegények esetén $SZP=0,84/9$ lesz, azaz a szegény párt javaslata az adók emelésére csak azt okozta, hogy a gazdagok nagyobb számban mennek el szavazni, mint a szegények, vagyis a gazdagok az adóemelést leszavazzák.
- Ugyanez fordítva miként nézne ki az adócsökkentés esetén? Ha $k=1/4$, akkor $200/(1000-200)=1/4$ miatt a szegények előbbi módszerrel számított közpénzhányada $(200/20)/((200/20)+25)=0,29$ lesz, így a szavazáson $GP=0,5/9$ és $SZP=0,58/9$ lesz, azaz az adócsökkentési terv a szegényeket jobban mozgósítja, így azok a gazdagok adócsökkentési elképzelést leszavazzák.

A fenti példa azt mutatta, hogy mi történik, ha $1/3$ és $2/3$ gazdag és szegény részből álló társadalomban, ahol a gazdagok redisztribúciós jövedelmé a szegények jövedelmének négyszerese, és valamelyik párt el szándékozik térni attól a k értéktől, ami mindkét tábor esetén a közpénzhányadot jelentette. A példát általánosíthatjuk, ha a gazdagok részaránya a , akkor a szegényeké $(1-a)$, és szavazáskor mindkét párt hívei azonos számban vonulnak az urnák elé, mivel $GP=ak(1-a)$ és $SZP=(1-a)ka$! Ha ettől el akar térni valamelyik párt, akkor ezzel az ellenfél táborát jobban aktivizálná, mint a sajátját, így végül minden marad változatlan formában, vagyis a k egyensúlyi értéknek tekinthető, és értéke könnyen kiszámítható, ha ismerjük az a értéket, valamint a redisztribúció előtti j jövedelemhányadost, ami a gazdag ember és a szegény ember elvonás- és támogatásmentes jövedelmeinek arányát jelöli. Egyszerű számítással nyerjük, hogy ebben az esetben

$$k = \frac{a * j - (1-a)}{a * j + (1-a)} \quad (6)$$

lesz az a k érték, ami körül ingadozik az adókulcs, ha a piaci egyenlőtlenség mértéke j , és a gazdagok részaránya a népességben a . Ha $j=4$ és $a=1/3$, akkor $k=1/3$, mint fentebb megvizsgáltuk.

Ha a piaci jövedelemkülönbség, vagyis j megnő, akkor ez maga után vonja k növekedését is, valamint, ha a középosztály (a gazdagok) részaránya, a megnő, ez is

maga után vonja k növekedését. Ezzel előttünk van az elmúlt évszázad története, mivel a piacosság egyre növelte j -t, és a gazdagodás bővítette a -t, így folyamatosan nőtt k , vagyis az implicit adókulcs, az 1900-as évek 3-5 százalékos mértékéről napjaink 30-40 százalékos mértékéig.

Az eddigiekben azt próbáltuk meg bizonyítani, hogy egyensúlyban a gazdagok transzfercélzatú adórátája éppen megegyezik a szegények transferrátájával, amennyiben demokratikus társadalmak e két csoportból állnak. A további előrehaladáshoz néhány speciális (amerikai és magyar) társadalmi csoport kérdését kell megvizsgálnunk, mégpedig a farmerekét, a nyugdíjasokét, a köztisztviselőket, a közalkalmazottakét és a vállalkozókat.

- Az amerikai farmerek támogatásával kapcsolatban Friedmann álláspontja az volt, hogy ne a farmereket mint agrártermelőket támogassák, hanem csak úgy, mint szegényeket. Ezt azonban a republikánus párti politikusok visszautasították, mivel a farmerek szavazatát úgy lehetett olcsón megvásárolni, ha agrártámogatást kaptak. Ha ugyanis minden szegény kapna támogatást, akkor azt a gazdagoknak kellene adóból megfizetni, és ez öngól lenne. Ha viszont egy kis csoport olyan címen juthat sok támogatáshoz, ahogy mások nem kaphatnak ilyent, úgy biztosított, hogy olcsón sok agrárszavazatot kapjanak a republikánusok. (Lásd a lobbicsoportokról részletesebben Olson (1987) alapvető munkáját.)
- A nyugdíjasok sajátossága, hogy felosztó-kirovó rendszer esetén k értéke 1, így empirikusan elemezhető, hogy függ-e a nyugdíjasok szavazási hajlandósága attól, hogy felosztó-kirovó rendszer, vagy tőkefedezeti rendszer van-e érvényben adott országban, valamint, hogy a nyugdíjas társadalom részarányának növekedése csökkenti vagy növeli-e a nyugdíjasok szavazási aktivitását. Ebből a szempontból nézve a nyugdíjrendszereket azt mondhatjuk, hogy ha adott társadalomban áttérnek a felosztó-kirovó rendszerről a tőkefedezeti rendszerre, akkor csökken az áttérő nyugdíjasok k értéke és v szavazási hajlandósága, viszont jelentősen nő a tőkefedezeti rendszerben maradók szavazati hajlandósága, mivel csoportméretük lecsökkent.
- A köztisztviselők szintén teljes egészükben közpénzfüggők jövedelmüket tekintve, és létszamarányuk nem túl nagy (1-2 százalék), így várható, hogy 98 százalékuk szavazni megy. (Az amerikai hadsereg hívatásos tagjainak szavazati aránya magas, szavazati irányultsága azonban ellentétes a köztisztviselőkével, mivel – mint látni fogjuk – a csökkenő adót, kisebb államot hirdető republikánusok a vagyon védelmében a katonai kiadások növelését szorgalmazzák, ami több munkahelyet a fegyveres erőknél, magasabb fizetést jelent, ezért a katonák tipikusan republikánus szavazók.)
- A közalkalmazottak száma ennél jelentősen nagyobb, jövedelmük csak a helyi önkormányzat áttételével függ a közpénzektől. Jövedelmük csekély, így az

adóhányad nem játszhat benne túl nagy szerepet. Vélhetően 70-80 százalékos lehet szavazási hajlandóságuk.

- A vállalkozók az adókon és elvonásokon keresztül kapcsolódnak az állami költségvetéshez, így nagyságrenddel kisebb a szavazékonyságuk, ezen belül is a jólmenő vállalkozók valószínűsíthetően nagyobb mértékben jelennek meg, mint a kényszervállalkozók, tekintettel az adórendszer progresszivitására.
- A magánalkalmazottak esetén a multinacionális vállalatok alkalmazottai valószínűleg nagyobb keresettel és magasabb adókkal bírnak, így magasabb lehet szavazati hajlandóságuk, mint a kis-és középvállalkozások magánalkalmazottai esetén.

3.2. Mire szavaz a szavazó?

Volt szó eddig a „ki szavaz” kérdéséről, valamint arról, hogy szociológiailag mi a szavazó érdeke, de nem volt arról szó, hogy milyen a szavazó lelke, miket mérlegel az urnánál. A szavazók táborát aszerint megkülönböztetve, hogy vannak donorpártok és transzferált élvező pártok, két tényező függvényében (donorok és transzferáltak létszámaránya, donorok és transzferáltak jövedelemaránya) meghatároztuk azt az egyensúlyi k értéket, ami azonos a donoroknál és a transzferáltaknál egyaránt, és amiktől nem lehet eltérni mivel k növelése jobban aktivizálja a donorkat, és k csökkentése pedig a transzferáltakat, így meghíúsul minden eltérés az egyensúlyi k értéktől. Akkor változik meg jelentősebben k értéke, ha a donorok és transzferáltak létszámaránya, illetve azok jövedelemaránya megváltozik. Lényeges azonban, hogy az egyéneknek nem egyrétegű a lelkük, hanem több, vagyis az, hogy donor létére a transzferpártra, vagy transzferélvező létére a donorpártra szavaz, azon túlhat, hogy a szabadságjavak és szent értékek dimenziójában mit mond az egyik vagy a másik párt, illetve a meghíúsult szerepálmokkal miként játszanak a kampánymesterek.

- A szabadságjavak és szent értékek esetén transzferpárt inputbefolyásolást és output-tabut hirdet, míg donorpárt input-tabu és outputbefolyásolásban utazik. Az abortusz inputbefolyásolás, a halálos ítélet és a szabad fegyverviselés outputbefolyásolást jelent. A donorpárt input-tabuban utazik, vagyis: a pénzt a piac kell adja és ne a redisztribúció, a baba sorsáról az isten döntsön, ne az anya. A transzferpárt output-tabuban utazik, és lehet, sőt, indokolt az inputot szabályozni abortusszal és redisztribúcióval, viszont halálos ítéletet hozni vagy szabad fegyverviseléssel mások életét veszélyeztetni tilos.
- A meghíúsult szerepálmok azt jelentik, hogy véleményét kéri a zsebén és testén kívüli dolgokban is, például milyen erős legyen az amerikai hadsereg, legyen-e globális hatalom vagy sem? Meg kell-e védeni az esőerdőket vagy a Dunát? Támogatni kell-e az én nemzedékem rovására a másik nemzedéket?

Ha a zsebkérdések a felnőttet foglalkoztatják, akkor az életszabályozás kérdései a szülőt, míg a szerepálmok a gyereket. Donorpártba gazdagok tartoznak, akik számára nem előnyös adni, nem szabad belemenni a születés-szabályozásba, ha belemenne a távlatosabb kérdések vizsgálatába, akkor tudná, hogy ennek adóárát inkább neki kellene megfizetni, így azt nem túlságosan szorgalmazza. Amerikában például a demokraták szegényebbek, abortuszpártiak, fontosabbnak tartják a környezetvédelem ügyét, vagyis a transzferpártiak. A háromrétegű lélek közbülső tengelye tűnik a legszilárdabbnak, vagyis $k*(1-a)*i$, és k előjele: adni vagy kapni, határozza meg főként, hogy melyik pártra szavaz valaki. Lehet azonban, hogy zsebellenesen szavaz anyagi szolidaritás, abortusz vagy világbéke miatt a gazdag. Vagyis a szociológiai helyzet annak valószínűsítésében jobban segíthet, hogy milyen valaki szavazékonysága, de kevésbé segít annak meghatározásában, hogy melyik pártra szavaz.

A fenti képlet nem tökéletes, a dimenziók illeszkedése nem hézagmentes, a megfestő alapszín: a hatalmi beágyazottság (Fisichella 2000), vagyis van-e tulajdona, uralma, presztízse, illetve kiszolgáltatott-e. Ha kiszolgáltatott, akkor személyében is támogatásra szorul, de örömmel szavazza meg a másik csoport adóinak emelését. Mivel csoportja nagy, így potyázik, ha teheti. A donorok gondolkodása fordított. Az ellentmondás mindazonáltal nem antagonisztikus, a piaci tökéletlenségeket kompenzáló politika lehetővé teszi, hogy egyszer az egyik, míg másszor a másik erő győzzön.

Csoportméret és közpénzhányad dönti el, hogy ki megy el szavazni, de nem tudjuk mire szavaz. Nézzük meg, hogy mire enged következtetni az 1998. évi választás adatsora. Megyesoros korrelációt néztünk az 1998-as választásoknál, és a következő legjobb korrelációkat találtuk:

- Minél magasabb egy megyében az egy főre jutó GDP, annál nagyobb az SZDSZ szavazók részaránya. (Nem az következik belőle, hogy ezek a szavazók lennének gazdagok, csak az, hogy a gazdagok között élnek.)
- A Fidesz szavazók esetén – gyengébb korrelációval, mint az SZDSZ-nél – szintén azt kaptam, hogy minél gazdagabb egy megye annál nagyobb a Fidesz szavazók részaránya.
- Minél nagyobb a megyében a mezőgazdasági művelésbe vont földterület aránya, annál nagyobb a kisgazda szavazók részaránya.
- Minél magasabb az eltartottak aránya a keresőkhöz képest, annál nagyobb az MSZP szavazók részaránya.

A regionalitásról: az ország egy X betűvel jellemezhető, nyugatról bejövünk az M1-en és lejövünk Szegedre az M5-ön, majd délen kerülve egyet az M7-esen eljutunk az M3-ra és megérkezünk Miskolcra. A Győr-Szeged tengelyen lévő gazdagabb megyék 1998-ban inkább szerettek szavazni, és a jobboldalra szavaznak, a Pécs-Miskolc tengelyen a szegényebbek laknak, kevésbé szerettek szavazni, és a baloldalra szavaznak.

4. Befejezésül

A globalizálódó világ az elektronikai forradalom körülményei között ismét esélyt ad hazánknak, hogy a félperifériából okos együttműködés esetén félcentrum országgá váljon. A multinacionális vállalatokkal úgy lehet hosszú távon hatékonyan együttműködni, ha erős beszállítói háttérrel építünk ki. Ennek feltétele a hazai megtakarítások ösztönzése megfelelően magas (a gazdasági növekedési ütemhez és a felhalmozott vagyonhoz igazodó) kamatlábbal, ami viszont rövid távon valamelyest fékezi a növekedést. Nem tudhatjuk, hogy melyik pártformáció tekinti a fenntartható növekedést alapvetőbbnek, mint a gyors növekedést, csak azt tudhatjuk, hogy a választók fognak erről szavazni 2002-ben is. Nem tudhatjuk, hogy ki megy el szavazni, de sejtjük, hogy ebben szerepet játszik egy egyszerű képlet szerint jövedelmének közpénzhányada, szociológiai csoportjának nagyságrendje és iskolázottsági foka. Még kevésbé tudjuk, hogy melyik pártot választja a szavazó, de azt tudjuk, hogy a hatalmi skálán elfoglalt hely együtt jár azzal, hogy transzferben érdekelt-e vagy adómérséklésben, hogy a születés- vagy a halálszabályozásban érdekelt, hogy mi az általános viszonya a rövid távú áldozatokhoz, ha annak terhét nagyobb részben a másik fél fizeti. A közgazdász és közösségi döntések elemzője itt befejezi vizsgálódását, innét kezdve a politikusok, a bürokraták és a nép jut szóhoz, urnához és kamatlábbalhoz.

Felhasznált irodalom

- Csaba I. – Tóth I. Gy. 1999: A jóléti állam politikai gazdaságtana. In Csaba I. – Tóth I. Gy. (szerk.): *A jóléti állam politikai gazdaságtana*. Osiris, Budapest, 7-41. o.
- Csontos L. 1999: *Ismeretelmélet, társadalomelmélet, társadalomkutatás*. Osiris, Budapest.
- Fisichella, D. 2000: *A politikatudomány alapvonalai: Fogalmak, problémák, elméletek*. Osiris, Budapest.
- Johnson, D. B. 1999: *Közösségi döntések elmélete: Bevezetés az új politikai gazdaságtanba*. Osiris, Budapest.
- Olson, M. 1987: *Nemzetek felemelkedése és hanyatlása: Gazdasági növekedés, stagfláció és társadalmi korlátok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Simonovits A. 1998: *Matematikai módszerek a dinamikus közgazdaságtanban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Stigler, G. J. 1989: *Piac és állami szabályozás: Válogatott tanulmányok*. KJK, Budapest.